

باز خوانی اشعار صحن وسرای حرم رضوی (۹)

علی باقریان| درهای ورودی صحن نسبتا جدید جمهوری را که پشت‌سر بگذارید، به ایوان غربی صحن قدیم انقلاب می‌رسید که اصلا برای همین به آن «کهنه» یا «عتیق» می‌گفته‌اند، صحنی که کهن‌ترین و اصیل‌ترین آثار هنری حرم رضوی را در بر دارد. اما، پیش از آنکه از ایوان غربی وارد صحن انقلاب شوید، در دو سوی آن، دو لوح سنگی می‌بینید که از اسناد مهم تاریخی‌اند. این دو لوح یادگارهای دوران فرمانروایی مظفرالدین‌شاه (حک. ۱۳۱۳-۱۳۲۳ ه.ق)، پنجمین شاه قاجار، بر ایران‌اند. برای آنکه متن این الواح را بهتر دریابیم، خوب است که قدری بیشتر به این سال‌ها بپردازیم:

مظفرالدین‌میرزا که پس از حدود ۳۵ سال ولایتعهدی پدرش، ناصرالدین‌شاه، به پادشاهی رسیده بود، برخلاف آنچه برخی می‌پندا شتند، چندان ملفت‌کار سیاست نبود و به آن نمی‌پرداخت. او که در آغاز حکمرانی خود میرزاعلی‌اصغرخان، صدراعظم پدرش، را در سمتش ابقا کرده بود، پس از مدت کوتاهی، این سیاست‌مدار کهنه‌کار را کنار گذاشت، اما سال ۱۳۱۶ ه.ق، بعد از آرمودن چند نفر دیگر به‌عنوان صدراعظم، این شغل را دوباره به‌همو محول کرد. میرزاعلی‌اصغرخان اتابک، این بار، ۵ سال سر کار ماند و در مقام دست‌راست شاه –و عملا همه‌کاره مملکت – فعالیت کرد.

مظفرالدین‌شاه، خواسته یا ناخواسته، ۷-۶ بار هم متولی‌باشی (معادل «نایب‌التولیه، فعلی) آستان قدس رضوی را تغییر داد. میرزا محمدرضا نوری مازندرانی (صدیق‌الدوله) و سلطان حسین میرزا (نیرالدوله) که تن از متولی‌باشی‌های این دوران بودند که نامشان در دو لوح یادشده آمده است. صدیق‌الدوله که پیشتر معلم و وزیر مظفرالدین‌میرزای ولیعهد بود از ۱۳۱۶ تا ۱۳۱۹ ه.ق این مسئولیت را برعهده داشت و نیرالدوله که پسر پرویزمیرزا و نوه فتحعلی‌شاه قاجار بود، و بنابراین، پسرعموی محمدشاه، پدربزرگ شاه مستقر، می‌شد، بعد از رفتن صدیق‌الدوله، فقط چند ماهی در ۱۳۱۹ ه.ق این کار را به‌عهده‌گرفت و سپس آن را به میرزا ابوالقاسم نصیرالملک شیرازی واگذاشت.

این دو متولی‌باشی در دوران خدمت خود، در راستای بهبود اوضاع صحن‌وسرای حرم رضوی، کارهایی کردند که شرح برخی از آن‌ها در همین الواح مذکور است. یکی از این اقدامات که صدیق‌الدوله به آن امر کرد تدوین خلاصه‌ای از موقوفات آستان قدس بود که عاقبت، در ۱۳۱۷ ه.ق، به‌صورت رساله‌ای درآمد که آن را «آثار الٰرضویة من منتخبات الٰفدیة» نام نهادند، اما به «کتابچه صدیق‌الدوله، معروف شد. یک کار دیگر او نیز همین است که مختصرش را در لوح دست‌راست می‌خوانیم، بهسازی ساختمان حرم و جوکنارها، و ساخت آسیا و نصب چندین چراغ و نرده در اطراف آن.

بایست توجه داشت که در آن سال حرم رضوی شامل دو صحن عتیق و جدید («آزادی، فعلی) بود که زائران را به‌ترتیب از بالاخیابان و پایین‌خیابان به روضه منوره می‌رساندند. همچنین، از بین صحن عتیق جویی رد می‌شد که آن را در زمان شاه‌عباس صفوی برای رساندن آب چشمه‌گلسب (گیلاس) در ۵۰ کیلومتری مشهد به مجاوران و زائران ایجاد کرده بودند. صدیق‌الدوله در کناره‌های این جوی چندین چراغ و نرده تعبیه کرد و یک آسیاب ساخت. از این آثار امروز چیزی برجای نیست، مگر نامی از آن آسیاب که همچنان در عنوان کوچه «سراسیاب»، در بالاخیابان، تکرار می‌شود.

پیش از آنکه سراغ متن این لوح برویم، چند کلمه هم درباب نیرالدوله بگویم که لوح دست‌چپی در بزرگداشت اوست. این شاهزاده قاجاری که در دستگاه ناصری با عنوان «شاهزاده پیش‌خدمت، بروبیایی داشت، طی دو نوبت، چند سالی هم بر خراسان حکومت کرد. او در دوره نخست فرمانروایی خود که از ۱۳۱۸ تا ۱۳۲۱ ه.ق به‌درازا کشید، هم‌زمان، چنان که گفتیم، یک سالی هم متولی‌باشی آستان قدس بود. باری، نیرالدوله، چه در مقام حاکم خراسان و چه در جایگاه متولی‌باشی، خدماتی به این آستان کرد که شرح دوتا از آن‌ها، یعنی راه‌سازی و آب‌رسانی، به‌صورت منظوم در این لوح اخیر آمده است.

نخستین کار شاهزاده قاجاری ایجاد راهی چندده کیلومتری از شریف‌آباد (در بخش احمدآباد) به حرم و سنگفرش کردن مسیر آن بود که در آن زمان کاری بسیار خطریر به‌شمار می‌آمد. این اقدام تشریف به حرم را بسیار ساده می‌نمود. کار دیگر او هم این بود که فناتی را وقف آستان قدس کرد و آب آن را به جانب مشهدالرضا روانه ساخت تا، بار دیگر، حرم صفای مضاعف بگیرد و شهر تشنه سیراب شود. اما، برای آنکه بدانیم این وقایع را، در همان زمان، چگونه روایت کرده‌اند، باید به متن آن الواح سنگی مراجعه کنیم و ببینیم آنجا چه نوشته‌اند. این کار می‌ماند برای یادداشت بعدی.

زین‌قدیر

علیرضا حیدری|مدرس‌ویراستاری

🔴 نفوذواژه‌های بیگانه فقط دغدغهٔ ما نیست؛ گاهی این حساسیت برای دیگر زبان‌ها هم، ایجاد می‌شود. به تازگی دولت ایتالیا برای محدود کردن استفاده از کلمات انگلیسی در مکاتبات رسمی، جریمه در نظر گرفته است. بر اساس طرحی که از سوی حزب «برادران ایتالیا» به‌رهبری جورجاملونی، نخست‌وزیر ایتالیا، به پارلمان این کشور ارائه شده است، شهروندان ایتالیایی که از لغات انگلیسی، بادیگر زبان‌های خارجی در مکاتبات رسمی‌شان استفاده کنند، احتمالا تا ۱۰ هزار یورو جریمه خواهند شد. اگرچه محدودیت مدنظر این طرح، تمامی زبان‌های خارجی را در برمی‌گیرد، اما «انگلومانیا» یا استفاده از لغات انگلیسی را به‌طور ویژه هدف قرار داده است. در پیش‌نویس این طرح آمده است که زبان انگلیسی، ایتالیایی را «تحقیر و تضعیف» می‌کند و بد تر از همه این‌که بر یتائیا دیگر اعضا اتحاد به او پیام‌هنست.

#زین‌قدیرپرسی

نیم‌نگاهی به بازار کتاب کودک و نوجوان و نقاط قوت و ضعف آن

بچه‌ها بیشتر از قبل کتاب می‌خوانند

محدوده سنی کتاب‌هایی هستند که عمدتا عطف ندارند و باید به رخ نشان داده شوند. نکته دوم اینکه ما معرف‌ها و تسهیلگران کتاب کودک و نوجوان اندکی داریم. اتفاقی که باعث می‌شود حتی می‌شود که استقبال از این کتاب‌ها بیشتر است.»

● تبلیغات برای کتاب‌های ترجمه بیشتر از تالیفی است

قدیری البته معتقد است: «در نگاه اول، تفکر غالب در بین عموم این است که ترجمه‌ها بیشتر از تالیفی‌هاست. اما آمارها و مستندات می‌گوید همچنان کتاب‌های تالیفی از ترجمه بیشتر است. نکته اینجاست که تبلیغات در حوزه کتاب‌های ترجمه‌شده بیشتر است و به خاطر تبلیغات بازار این کتاب‌ها گرم‌تر است و این باعث می‌شود که ذهنیت عموم هم این باشد.»

● مهم این است که به کتاب کودک و نوجوان اهمیت داده می‌شود

نیک‌بنیاد می‌گوید: «اما چه در حوزه تفکر غالب در بین عموم این است که ترجمه‌ها بیشتر از تالیفی‌هاست. اما ترجمه‌ها مستندات می‌گوید همچنان کتاب‌های تالیفی از ترجمه بیشتر است. نکته اینجاست که تبلیغات در حوزه کتاب‌های ترجمه‌شده بیشتر است و به خاطر تبلیغات بازار این کتاب‌ها گرم‌تر است و این باعث می‌شود که ذهنیت عموم هم این باشد.»

● با نیاز کلان‌شهری چون مشهد، همچنان فاصله داریم

در این میان وضعیت شهر مشهد را باید چگونه ارزیابی کرد؟ قدیری می‌گوید: «منی‌خواهم بگویم شرایط خیلی خوب نیست، اما با نیاز کلان‌شهری چون مشهد، همچنان فاصله داریم که با رشد فروشگاه‌ها و کتاب‌فروشی‌هایی که جای کار دارد

به صورت تخصصی با مخاطب کودک و نوجوان سروکار داشته باشد اوضاع خیلی خیلی بهتر می‌شود. از این نظر که کتاب‌فروشی‌هایی مثل بوکتاب که بزرگ‌ترین و تنها کتاب‌فروشی تخصصی کتاب‌های کودک و نوجوان است و پردیس کتاب و شهر کتاب، وضعیت خوبی دارد. با این حال، با توجه به جمعیت بیش از ۳ میلیون نفری مشهد، می‌تواند توسعه پیدا کند و خیلی بیشتر و بهتر شود.»

در سال ۲۰۱۸ را در کارنامه خود دارد و سال پیش از آن هم یکی از کتاب‌هایش در فهرست کتاب‌های کلاغ سفید کتابخانه بین‌المللی مونیخ آلمان قرار گرفته بود. نوشته‌های او به انگلیسی و چینی و ارمنی و ... ترجمه شده است تا در ادبیات داستانی فارسی یک نویسنده دیگر جایگاه جهانی داشته باشد. با این تفصیل، از شواهد و نشانه‌ها چنین برمی‌آید که ادبیات کودک ایران اگر به اندازه کافی حمایت شود ظرفیت بالایی برای فتح قله‌های جهانی ادبیات دارد. کار نویسندگانی که برای کودکان می‌نویسند در نمایشگاه‌های کتاب عرضه می‌شود و به احتمال قوی بیشتر از نویسندگان بزرگ‌سالمان برای مخاطب خارجی شناخته‌شده‌اند. اما چه باعث می‌شود که موانع جهانی شدن ادبیات بزرگ‌سال – مثلا مورد زبان فارسی که ادعا می‌شود برای ترجمه از آن بازدارنده‌هایی وجود دارد- بر سر راه ادبیات کودک ما نباشد؟ این مسئله خود بحثی دیگر را پیش می‌کشد که موضوع یادداشت یا گزارش یا هر مطلب مطبوعاتی دیگر است.

● رشد اعداد و ارقام

خبرگزاری کتاب ایران، ایبنا، مهر، ۱۴۰۱ آمار و ارقامی در حوزه‌بشردر بخش کودک و نوجوان منتشر کرد با این توضیح که هزینه‌های بالای تولید کتاب موجب شده ناشران ترجیح دهند، به جای تولید کتاب‌های چاپ اول بیشتر به‌سراغ آثار تجدید چاپی بروند. در این گزارش همچنین به مشکلائی مثل تأمین مواد اولیه و کمبود نقدینگی اشاره شد که باعث می‌شود ناشران برای انتشار کتاب با کمی تأمل و آینده‌نگری اقدام کنند و در نهایت اینکه کارشناسان حوزه نشر گفته‌اند تولید ناشران بیشتر به سمت آثار ترجمه‌شده آن‌هم تجدید چاپ‌شده است. اعداد و ارقامی که منتشر شده می‌گوید اردیبهشت ۱۴۰۱، تعداد ۱۰ هزار و ۶۷۷ عنوان کتاب منتشر شده که در مقایسه با هفت هزار و ۵۰۴ عنوان در دوره زمانی مشابه سال ۱۴۰۰، به میزان ۴۲ درصد افزایش داشته و در این میان سهم کتاب‌های کودک و نوجوان در اردیبهشت ۱۴۰۱، یک‌هزار و ۵۹۱ عنوان بوده که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۰ حدود ۳۳ درصد رشد داشته است. آمار سال ۱۴۰۰ نیز می‌گوید در این سال ۱۶ هزار و ۸۴۶ عنوان کتاب کودک و نوجوان منتشر شده است که از این میان ۱۰ هزار و ۱۷۱ عنوان تألیف و ۶ هزار و ۶۷۵ عنوان ترجمه‌شده است. ناشران تهرانی ۱۲ هزار و ۸۵۰ عنوان کتاب کودک و نوجوان و ناشران شهرستانی نیز ۴ هزار و ۲۱۶ عنوان منتشر کرده‌اند، شمار کتاب‌های چاپ اول ۷ هزار و ۵۵۵ عنوان و شمار تجدید چاپی‌ها ۹ هزار و ۲۹۰ عنوان بوده است. علاوه‌بر این، آمار دیگری که در د ۱۴۰۱ منتشر شد خبر از رشد ۱۳ درصدی حوزه نشر کودک و نوجوان می‌دهد.

● رشد بدون آمار و ارقام!

رشدی که البته بدون اتکابه آمار و ارقام باز هم به چشم می‌آید. تجربه بیشتر افرادی که از پایه‌های ثابت مراجعه به کتاب‌فروشی‌ها و چرخ زدن در قفسه‌های کتاب‌های کودک و نوجوان هستند همگی حکایت از تعدد و تنوع بیشتر کتاب‌ها دارد، افزون بر جذابیت‌های بصری چه در جلد و طرح کتاب‌ها و چه در دکوراسیونی که برای قرار گرفتن کتاب‌ها استفاده شده است، منحصر ا

● رشد بدون آمار و ارقام!

رشدی که البته بدون اتکابه آمار و ارقام باز هم به چشم می‌آید. تجربه بیشتر افرادی که از پایه‌های ثابت مراجعه به کتاب‌فروشی‌ها و چرخ زدن در قفسه‌های کتاب‌های کودک و نوجوان هستند همگی حکایت از تعدد و تنوع بیشتر کتاب‌ها دارد، افزون بر جذابیت‌های بصری چه در جلد و طرح کتاب‌ها و چه در دکوراسیونی که برای قرار گرفتن کتاب‌ها استفاده شده است، منحصر ا

● ضرر کتاب خیلی کمتر از چیزهای دیگر است

نیلوفر نیک‌بنیاد نیز معتقد است:

وحید حسینی ایرانی|سیزده فروردین در ایران روز طبیعت نام‌گذاری شده، اما یک مناسبت جهانی هم برای این تاریخ به ثبت رسیده است. درواقع سیزده‌به‌در گذشته یا دوم آوریل، برپایه گاه‌شمار میلادی، روز جهانی کتاب کودک بود. نگارش کتاب برای کودکان عرصه‌ای است که ما ایرانی‌ها نیز می‌توانیم در آن مدعی باشیم، چرا که نویسندگان حوزه ادبیات کود‌کمان بارها در فراسوی جغرافیای وطن شایستگی‌شان را به ادب‌دوستان خارجی نشان داده‌اند. اما این مناسبت می‌تواند انگیزه مناسبی هم برای یادآوری یک بحث نه‌چندان تازه اما همچنان گیرا و درخور درنگ باشد: آیا اساسا داستان‌نویسی ما جهانی است؟ هر از گاهی نام‌هایی از ادبیات داستانی بزرگ‌سال ایران در محافل و رسانه‌های داخلی مطرح می‌شود و درباره شناخته‌شده بودن آن‌ها در کشورهای دیگر گمانه‌زنی‌ها یا ادعا‌هایی صورت می‌گیرد. صاحبان این نام‌ها از نخستین نویسندگان داستان‌نویس فارسی تا اهالی قلم نسل‌های بعد را شامل می‌شود. بعضی اوقات کارهایی از این نویسندگان ایرانی به زبان‌های دیگر برگردانده می‌شود و گاهی ایرانی‌ها در جوایز ادبی خارجی موفقیت به دست می‌آورند. با این‌همه، افتخارات یادشده بیشتر به جرقه‌ای می‌ماند که طبعاً با درخشیدن و جلوه‌گری

«اگر بخواهیم با زمان کودکی خودمان مقایسه کنیم یا همین ۱۵-۱۰ سال گذشته، کتاب‌فروشی‌ها اغلب مملو بود از کتاب‌های بزرگ‌سال و برای مخاطب کودک و نوجوان انگشت‌شمار حالا جایگاه خوبی بین کتاب‌خوان‌ها پیدا کرده‌اند. بوکتاب که بزرگ‌ترین و تنها کتاب‌فروشی است که به صورت تخصصی در حوزه کتاب‌های کودک و نوجوان کار می‌کند چون فروش حوزه اختصاص داده‌اند، فروشگاه‌های بزرگ‌تر هم به صورت مجزا یک طبقه را، طبیعتا این کار را می‌کنند چون فروش دارند. در غیر این صورت، محصولاتی را جایگزین می‌کردند که سودآور باشد.» و او یکی از علل مهم این پرفروش بودن را آگاه‌تر شدن خانواده‌ها می‌داند: «اینکه چرا فروش دارد بحثی جدا و مفصل است. با این حال، یکی از علل آن برمی‌گردد به رشد بیشتر و بهتر کمی و کیفی در این حوزه می‌شود. جزئیاتی که علی قدیری و نیلوفر نیک‌بنیاد در کنار این رشد

فراینده به آن‌ها اشاره کردند. علی قدیری می‌گوید: «اگر بنا بر مقایسه‌ای دقیق باشد، باید به آمار و ارقام و مستندات رجوع کرد. با این حال، باید اذعان کرد که نسبت به دهه گذشته یا پنج، شش سال پیش، تعداد عناوین کتاب‌هایی که در حوزه کودک و نوجوان وجود دارد، افزایش یافته است.»

● چالش کتاب‌های ترجمه و تالیفی

نیک‌بنیاد اضافه می‌کند: «حالا باید از خود پرسیم که چرا در بازار خوب فروش کتاب کودک و

نوجوان، کتاب‌های ایرانی ترجمه کمتر می‌فروشند؟ چرا کتاب‌های ترجمه به چاپ چهل و پنجاه هم می‌رسد، اما کتاب‌های تالیفی در بهترین حالت، دو سه چاپ بیشتر نمی‌خورد؟ پاسخ به این سؤال البته تحقیقات جامع و کاملی می‌طلبد. باید بدانیم آیا کتاب‌های تالیفی متناسب با نیازهای روز بچه‌ها به‌روز می‌شوند؟ یا نویسنده‌ها هنوز دارند با تکررات قدیم می‌نویسند؟ یا اینکه خود سیاست کتاب‌فروشی‌ها در این‌باره دخیل است؟ یک نگاه به قفسه برخی از کتاب‌فروشی‌ها به خوبی مشخص می‌کند که بیشترشان ترجمه است و استدلال صاحبان و مالکان نیز

یک کتاب‌فروش: حال و روز بازار کتاب کودک خیلی بهتر شده است. امروزه ما کتاب‌فروشی‌هایی داریم که به صورت تخصصی برای مخاطب کودک و نوجوان فعالیت می‌کند که بیانگر یک نکته است؛ اینکه ظرفیت بسیار زیادی برای کار کردن و رشد کردن در این حوزه وجود دارد. علاوه بر این، هر سال دارد به تعداد ناشران کتاب‌های کودک و نوجوان نیز اضافه می‌شود

آنگاه که ادبیات کودک از بزرگ‌سال پیشی می‌گیرد

ادبیات ما در نزد دیگر مخاطبان فاصله دارد. این‌گونه نیست که مخاطب خارجی برای داستان و رمان ما سر و دست بشکند و آثار یادشده در شمارگان گسترده در کشورهای دیگر به چاپ برسد. ادعاها گاه بسیار دلچسب است و دلمان می‌خواهد واقعیت داشته باشد- مانند صحبت از نامزدی فلان نویسنده ما در مهم‌ترین جایزه ادبی جهان یعنی نوبل ادبیات - ولی به‌رغم گمانه‌زنی و مطرح شدن نام‌هایی، به نظر می‌رسد ماجرا فراتر از حدس و شایعه نباشد. در ترجمه آثار معاصر داستان‌نویسی ما به زبان‌های دیگر، گاهی – چه بسا در بیشتر موارد - حاشیه‌ها و حمایت‌ها و رفاقت‌ها اثرگذار است و نه کیفیت و جایگاه خود آثار – مثلا نویسنده یا ناشر هم‌وطنی در فلان کشور غربی آشنایی یا دوستی دارد و آن ناشر رمان او را به دست مترجم می‌دهد و به فرض، نسخه‌ای انگلیسی‌زبان از آن را در خارج از ایران به چاپ می‌رساند. بدیهی است که این حاشیه‌ها به دیده شدن داستان‌نویسی‌مان در آن سوی مرزها نمی‌انجامد. اما خوشبختانه وضعمان در ادبیات کودک بهتر از ادبیات بزرگ‌سال است. در میان نامزدهای دریافت مهم‌ترین آوَراد ادبیات کودک در دنیا، جایزه هانس کریستین اندرسن – که به آن نوبل کوچک هم گفته می‌شود - نام

یادداشت